

Pyhy tebip

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025
Pyhy tebip

PYHY TEBIP

Pyhy tebip 1909-njy ýylda eneden doglup, 1982-nji ýylda aradan çykýar. Maşgalanyň körpejesi hem-de düşbüjesi bolany üçin, ol dädesi Eseniň ýanynda bolup, onuň tebipçiliginı öwrenýär. "Şägirt halypadan ozdurmasa, kär ýiter" diýlişi ýaly, ol azy ýaran tebip bolup ýetişýär. Esen tutulandan soñ, Pyhylaryň maşgalasyny serhet boýundan gaýrak – demir ýoluň ýakasyna görçürýärler. Ahyrynda-da Pyhy Gumdagda ymykly mesgen tutýar. Ol birküç sany at saklap, mal-garasy bilen meşgullanýar. 12 ýyl Hywa argyşa gatnaýar. Ýlda birki gezek gidipdir. Şonda aňyrda Aşyr Kakabaýewlere myhman bolýar eken. Uruş ýyllarynda Krasnowodskide işçi batalýonynda işleýär. Şondan beýlæk onuň döwlet kärhanalarynda işlänen wagty bolmandyr. Öz öýüne gelýän näsaglara em edipdir we mal-garasy bilen güýmenipdir. Indi bolsa, Pyhynyň tebipçiliği baradaky gürrünlere başlalyň. Önem aýdyşymyz ýaly, Pyhy uruş ýyllarynda Krasnowodskide işçi batalýonynda işläpdir. Olar köplenç Bakuwa, Mahaçkala gidýän gämilere ýük yükläpdirler. Bir gezek Pyhy dagy şäherden uzakda işläp ýörkäler, onuň aýagyna pürs gaçyp, daraklygyndan döwülyär. Aýagulag ýagdaýy kyn, dogtora haçan eltiljegi belli däl. Şonda Pyhy döwülen ýeriniň iki tarapyndan agaçdan galyp edip daňýar. Doktora eltenlerinde, pl Pyhynyň aýagyna seredip geň galýar: "Sen menden ozdurypsyň. Bar, git-de, alty aýdan gel" diýip goýberýär. Öýüne pişekli gelen Pyhy şonça wagtdan soñ pişegini taşlap batalýona barýar.

Jebelden Anna ýa Gaýly şyh bolmaly, aýaly ikisi gyzlaryny getirýärler. Gyzyň goşarynda biri-birinden ýakyn ýerleşen, üç barmagyň uzynlygy çemesinde iki sany hatja şekilli siňnil bar eken, gaty bigelsik bolup durupdyr. Gyzyň ejesi:
– Pyhy aga, şuña bir, hiý, em bolmazmy? Dogtorlara eltsek

kesýärler, şondan soñ siññil ýene-de çykýar – diýip ýüzlenýär.
– Dogrudyr, kesseň öñküsindeňem çalt öser, gögerip oturan agaja suw beren ýalydyr. Siz gaýga galmaň, Alla ýol berse, men siziň gözüñiziň alnynda ol siññili aýrарын. Ýone häzirlıkçe diňe birini aýyrmaly bolar – diýip, Pyhy jogap berýär.

Pyhy bir gökje matany gaty berk işýär. "Gyzym, men seniň siññiliňe ot basjakdyryn, aňryňy bak-da, çydajak bol, beter çydamasaň-da aýt" diýip, gyza tabşyrýar. Özuniň ýakyn kömekçisi we körpe oglы Mämmede gapdalyna matanyň üstünde tüýküliklәp sakyz ýenjip oturmagy buýurýar. Şondan soñ işilen matanyň ujyny ýakýar-da, siññile basyp başlayár. Gyz görgüli köp çydaýar, ýone edil ýüregine basyp durlan ýaly bolandoň, ahyryn mundan artyk çydamajagyny aýdýar. Pyhy ot basmasyny aýyrýar-da, matadaky sakyzy ýaňky ýere basýar. Ýarym sagat dagy geçenden soñ, ýaňky matany silterläp çekip goýberýär welin, siññil düýbüniň hatjasy bilen eline gelýär duruberýär. Gyzyň gözleri ümezläp, oturan ýerinde çäýkanyp gidýär, ýone özünden gitmän saklanýar, tiz özünü dürseyär.

– Gördüñizmi, biriniň özi gyzyň ýüregine agram saldy. Ikisini häzir edip bolmaýar diýyänimiň sebäbi şol – diýip, Pyhy aýdýar.

Pyhy gyzyň ene-atasyna ikinji siññili hem özleriniň edil şeýdip aýryp biljekdiklerini, ýone emi azyndan ýedi günden soñ etmelidiklerini aýdyp goýberýär.

Soñ bir gün şol gyz Gumdagа baryp, ikinji emi hem edendiklerini, özuniň siññillerden dynandygyny gürrüň berip, Pyhy aga minnetdarlygyny bildirýär.

Pyhy aganyň tebipçılığı bilen bagly onuň oglы Mämmet şeýle gürrüňleri berýär.

– Bir gün daşarda dädemini atlaryna iým-suw berip ýördüm. Golaýymda bir maşyn gelip durdy. Ondan geýnüşli, syratly, çiginleri dagy ýumralup duran bir rus ýigidi çykdy. "Men dogry geldimmikäm?" diýip, maňa bir kagyzy uzatdy. Kagyzda dädeminiň ady ýazylypdyr. "Dogrudyr, geliberiň" diýdim.

– Men Kiýewden, özümem görüş boýunça Ýewropanyň çempiony. Görüşip elimi agyrtym. Elimden aýr ýük asylan ýaly, gerşim gaçyp barýar. Barmadyk, görkezmedik ýerim galmadı. Daškentde

keselhanada ýatyrkam, töötänlikde bir ermeni adamsyna duşdum. Meniň düşen ýagdaýymy eşidip: "Türkmenistanyň Gumdag diýen ýerinde Pyhy tebip bardyr, seni şol bejerer. Bu ýerde ýatmada, göni şoňa git. Meniň eplenmeýän aýagymy edil üç günde bejerip goýberdi. Ol ýaşula men-ä haýranlar galandyryň" diýdi. Indem size gelşim. Nähili, dost, ýaşuly meni kabul edermikä? – diýip, ýaňky pälwan ýigit maňa ýüzlendi.

Menem:

– Häzire çenli dädemiň gelen adamy kabul etmän gaýtaran ýeri ýokdur. Ýör, ýaşulynyň ýanyna baraly – diýip, ony dädemiň ýatan öýüne alyp bardym. Dädem körpeçäniň üstünde ýassyklary ýassanyp, ýuzin ýatan eken. Biz girenimizde yzyna gaňrylyp seretdi. Görse, dag ýaly ýigit üstüne abanyp dur. Ýylgyrdy-da: "Tapyp ýören zadyň näm-aýt seň?" diýdi.

– Däde, bu ýigid-ä elim agyrýar – diýýär.

– Eliniň agyrýany görnüp dur-a onuň. Hany, meniň ýanymda oturda, bu ýigidiň aýdýanlaryny terjime et – diýdi. Özi-de azaktenek orsça bilýädi-dä, ýigide ýüzlendi: – Sadys, synok.

Pälwan gürledi, men terjime etdim, dädem diňledi. Gürrüň gutaransoň, pälwanyň ellerini barlaşdyryp çykdy. "Bä, muňa meniň güýjüm dagy ýetermikä? – diýdi. – Hany, şu ýigitden sora, agyra çydarmyka?

Men terjime edenimden, ýigit janygyp, ellerini hereketlendirip: "Meni şundan gutarsa bolýar, gylyç bilen kellämi kesiň, çydaryn" diýdi.

Dädem ýigidiň elinden maňa tutdurdy. Ikimiziň güýjümizi jemlemelidigimizi, aýdan wagty meniň eli göni aşak däl-de, gapyrga tarap towlabrak çekmelidigimi berk tabşyrdy. Özi bolsa ýigidiň gerşine dyzyny, ellerini goýdy-da, maňa: "Çek" diýdi.

Dädem ýokardan basdy, menem towlabrak aşak çekdim. "Hytyrt" edip ses çykanam şol welin, ýaňky pälwan ýigit beýleki eli bilen dädemi dolap alypdyr, edil guş göteren ýaly öýüň içinde aýlap ýör. Özem begenjinden ýaňa uçaýjak bolýar. Dädem eltip, ýerinde goýýar, ýene-de begenji içine sygman, baryp gujaklaýar, göterip öýüň içinde aýlap başlaýar. Minnetdarlykdan, haýran galmakdan ýaňa kellesini ýaýkaýar. Men ahyry: "Ýaşulymyz kän bir oýun göterip ýoren adam däldir, indi

boldy edäý" diýdim.

Dädem gysaryp ýatan ýerinden ýigide seretdi:

– Beter ir begeniberme, entek seň eliň bolanok.

Şatlanyp duran ýigidi gussa basdy:

– 0 näme üçin bolanok, ýaşuly? Agyry uçan ýaly boldy, elimem gül ýaly, ine, seret – diýip, elini eýlæk-beýlæk hereketlendiriberdi.

– Oglum, seniň omaça süňküň kürekden çala çykyp durupdyr. Eger ol doly çykan bolsa bilerdiler, bejererdiler. Çala çykanda, ilmesi kyn bolýar. Köp wagt geçip, eliň sim berç ýygnapdyr. Şu wagt saňa gowy ýalydyr, ýöne şol sim berçi aýyrmasak, seni soňra gaty horlar. Sen bizde üç gün bol, şondan soň ýagşyja gutularsyň.

Şeýdip, şol ýigit bizde üç gün boldy. Özüne bir öý, ýatar ýaly diwan berdik. Iýjek-içjegini kem etmedik. Dädem onuň eline suwuny alar ýaly kakmajyň bir ýüzüni duzlap, çalaja bişirip ýapdy. Sim berçini aýyrmak üçin, duz atylan peşewi gyzdyryp ýapdy. Gündizlerine ol ýigit bilen posýologyň içine gezelenje gidýärdim. Şonda oglanlar bu pälwan ýigide gözleri gidip seredýärdiler.

Üç gün geçdi. Dädem ýigidi ýanyna çagyryp, elini barlap görди. "Bar, oglum, turnik oýnap gör" diýdi. Öýümiziň golaýynda turnik bardy. İki bolup bardyk şoňa. Turnikde şeýle bir oýnap başlady, her aşyrylanda dagy ol sarsyp-sarsyp gidýärdi. Oýnap bolanyndan soň, onuň 32 kilogramlyk aýrlyk daşyna gözü düşdi.

– Mişa (meniň adymy şeýle tutýardy), ýaşula aýtma, men şol daşy götereýin – diýdi.

Menem bolýar diýip jogap berdim. Diýseň güýcli, pälwan ýigit eken-dä. 32 kilogramlyk daşy pyrlaberdi, ilki bir eli bilen, soňra bir barmagy bilen göterip dur-da emgenmän.

Ýene dädeminiň ýanyna geldik. Barlaşdyrdy. "Agyrýarmy?" diýip sorady. "Ýok" diýen jogaby eşidibem: "Indi oglum, arkaýyn gaýdyp bilersiň" diýdi. Ýigit: "Mişa, baranymda türgenleşip başlabersem bolarmyka?" diýdi. "Ertiriň özünde başlabersin" diýip, dädem diýseň ynamly jogap berdi.

Hoşlaşmaly pursat geldi. Ýigit bilen dädeminiň gaşynda otyrys.

– Mişa, ýaşuludan sorasana, bejereni üçin näme bermeli? –

diýip, ýigit sorady.

– Dost, bu soragyň ýaşula aýdyp bilmerin. Henize-bu güne çenli oňa şeýle soragyň berlen ýeri ýokdur. Ýaman gaty görer – diýip, menem oňa jogap berdim. Onda-da ýeň bererli däl: "Maňa şeýle ýagşylyk eden adamy boş goýup bilmerin" diýip, şol haýış edip dur. Ahyry bolmady. Onuň haýışyny dädemə aýtdym. Dädem ýigidiň ýagdaýyna düşünip oturan bolmaga çemeli, gaharlanmadam, ýigidiň yüzüne mähir bilen seretdi-de: "Spasyba skašy, synok" diýdi.

Ýigit sondan soň maňa ýüzlendi:

– Meniň iň soňky haýışmy bitir. Şu ýaşulynyň dünýäde iň gowy görýän zady näme? Şony bir aýt.

Menem:

– Ýaşulynyň-a gowy görýän zady ýokary sortly hindi garaçaýydyr – diýip jogap berdim.

Ýigit alkyş baryny aýdyp hoşlaşyp gitdi. Birki aýdan soň, posylka bilen 10 kilogram gowy çay iberipdir. Dädemə soň-soňlaram birnäçe hat ýazdy.

Pyhy tebibiň adamlara em eden ýerleri sanardan köp. Ýegenberdiniň oglы Çopanyň aýaly Ogulbibiniň hiňñildik uçanda bili üzülýär. Şony ýöredip goýberýär. Eýýup hojanyň aýaly Jereniň gerşine mäz çykyp erbet horlanda, Pyhy ony şol dertden guitarýar. Haýsy birini aýdyp çykjak.

Pyhy tebip mallaryň-da dürli syrkawçylygyny bilyär we bejerýär eken. Şolaryň hem biri bilen tanyşsak kem bolmazmyka diýýärис. 1956-njy ýylda Gümdagda Hajydurdy gara toý edýär. Şol toýda-da uly at çapyşygy bolýar. Toýuň öňüsrysasynda köp ýerden atlar gelýär. Däneatadan Welinýaz (meşhur Jemer seýsiň oglы), Şyhy, Nyýazmämmet seýis, Geldimämmet, Nury agsak, Hajydurdy keýik, Taýty kör, Hudy daz ýaly seýisler ýygnanýarlar. Ol wagt topartopar bolup, biri-birleri bilen bäsleşip, her topar beýleki toparyň garşysyna haýsy aty çykarmalydygyny maslahatlaşar eken. Şyhynyň atyndan beýleki toparyň gorkusy bar eken. Ýöne ertesi çapgy diýlen günü Şyhynyň atynyň aýagyna ýüzlük çüý boýa-boý çümüp duruberipdir. Şyhy näme etjegini bilmän, atynyň daşynda pelesaň urýarka, gapdalyndan geçip barýan Hajydurdy keýik: "Hä, Şyhy, indi seniň kelläň meniň torbamdadır" diýip,

gödek degişmesini oklaýar. Ozalam ahmyrly Şyhynyň muňa hasam jany ýanýar, alaçsyzlykdan ýanynda duran Pyhynyň ýüzüne seredýär, Pyhy oglanylaryň birine: "Bar, öýde gara däri bardyr, şony alyp gel" diýýär. Därini getirenlerinden soñ, ol atagzy bilen çüyi sogrup alýar, çüyün giren ýerine därimi ýagşyja dykýar we oňa ot degirýär. Däri gürpüldäp ýanyp gidýär. Pyhy seýse: "Atyň hiç zat bolmadyk ýaly çapga taýýarlaber, ertir, nesip bolsa çapar" diýýär.

Pyhy ertesi gelip ata syn edýär, eýesine ony sekiz aýlaw aýbermegi maslahat berýär. Şyhynyň dagy toparyndan iň uly on aýlaw isgenderli Nury agsagyň (merhum) garaja atyny goýberýärler. Nury agsak güýçli seýis eken. Aty dört aýlaw geçenden soñ, onuň suwa ýakylmandygyny bilyär. Atyby saklap, bir bedre suw berýär-de, gaýtadan goýberýär. Suwdan ganan at şondan soñ şeýle bir çapýar, hatda pellehana beýleki atlary bir aýlaw yzda galdyryp gelýär.

Gezek sekiz aýlaw aýbermegi maslahat atlara gelýär. Pyhy Şyhynyň atynyň çapyksuwaryna berk sargaýar: "Men atyň ýagdaýyny synlap durjakdyryn. Men aty sakla diýsem, hiç kime gulak asman, ony bir gyra çykararsyň". Atyň eýesine bolsa adamlary taýýar edip goýmalydygyny, at gelen badyna ony tutmaga hazır bolmalydygyny tabşyrýar.

At pellehana birinji bolup gelýär. Çapyksuwar aty saklandan, Pyhy dagy derrew ony gujaklaýarlar. At janawar aýagynyň gangny seçelendirip; üç aýak bolup, bir ýanyna agjak-agjak bolup dur diýýär. Onuň üstüne keçe oklaýarlar. Pyhy bir bedre solýarka getirdip, atyň çüy geçen aýagyny şoňa sokýar we ýarym sagat çemesi saklaýar. Şondan soñ: "Hany, aty on-on baş ädim ýörediň" diýýär. Özi bolsa atyň yzyna düşüp gidýär. Ýaradan akýan gan togtapmy, togtamanmy, şoňa seredýär eken. "Baryň, aty gezmelediberiň" diýýär.

Pyhynyň ýakan därisi çüyün giren deşiginiň içini dolduryp, ýel çekmekdrn we yza bermekden goran eken. Aýlaw gitjek atyň ýarasynyň ganjakdygyny, ýöne onuň gyzgynyna sekiz aýlawy geçjekdigini Pyhy oýlanyp-ölçerip bilen eken. Pyhy şol gezek şeýdip, Şyhynyň atyny çapga goşup bilmän, ahmyrlu bolmazlygyna sebäp bolan eken.

Geliň, ýene-de Mämmet aganyň gürrüňlerine dolanalyň.
Pyhy tebip demirden, agaçdan dürli gurallary ýasamaga-da ussat eken. Yzçylykdan oňat baş çykarypdyr. Bir gezek gumdagly Myray Hojamyrat pälwan oglunyň gapysynda bakyp oturan goýny ýityär. Mal eýesi muny gelip Pyha aýdýar. Pyhy haýatdan çykyp giden goýnuň galdyran yzyna düşyär gidiberýär. Yz obanyň gaýrasyna alyp barýar. Şol ýerde üç sany adamyň yzy goşulyşýar-da, ýene oba tarap gaýdýar. Yz bir öýün gapysyndan getirýär. Üç sany ýigit eýwanda kart oýnap oturan eken. Olar Pyhy bilen gadyrly görüşýärler, düşege geçmeli mürähet edýärler. Onda Pyhy: "Oglanlar, düşege geçip oturjak däl, alyp gaýdan goýnuňzy äkitmäge geldim" diýýär. Ýigitler ýeserlik bilen göz gypyşyp, hezik edip gülýärler: "Pyhy aga, o nämäniň goýny, biz-ä goýun gören däldiris" diýisýärler, "Aý, oglanlar, oncasyny özüñiz görün, şol duran üç jübür aýakgab-a: "Goýny biz alyp gaýtdyk" diýýärler". Oturanlar ýene-de gülüşýärler: "Baý, Pyhy aga, ogurlyk edip dagy senden gutulyp boljak däl-ow, gözleýän goýnuň kümede durandyr", "Ýere basmajak bolsaňyz, ogurlyk ediberiň" diýip, Pyhy-da degişyär. Ýigitler tazygup ýoren goýnuň ýitikdigini bilip alyp gaýdypdyrlar. "Eýesiniň kimdigi eşidilişer" diýip garaşyp oturan ekenler..

Mämmet aga şeýle ýatlaýar:

– Dädem özuniň haçan ýogaljagyny-da aýdan adam. 60 ýaşlarynda dädem atdan ýykyldy. Arkasynda dürbüsi bar eken, şonuň üstüne ýykylypdyr. Bil oñurgasynyň ýelekleri (süñkleri) döwlüpdir. Dädemiň döwlen ýerini seýikledim. Bir gün şeýle diýdi: "Ha-aý, men ölseм il-gün şulara galjak-da. Eliň dagy nähili seň, edil demir ýaly ahyryň". Dädemiň aýdany dogrudy, onuň öz elliř em edende edil pamyk ýalydy, syrkawyň ynajak gümany ýokdy. "Bizde indi bir zatlar-a oñarýamykak diýyäs. Göwnüyetmezçilik eden bolýaň, seni-de bejerýän-ä men" diýip, çyna berimsiz garşı çykdym. "Ony häzir bileris. Men saňa bir sorag berjek. Seniň meni bejerşinde näme kemçilik boldy?" diýip sorady. Men hem: "Hemme zat göwnejaj boldy. Ýone ýelekleriň biri gyşaryp, saňa ynjalyk bermeýän bolaýmasa" diýip jogap berdim. "Bä, senden-ä bir zat çykaýmagy-da mümkün" diýdi dädem, soň biraz diňsirgendide, sözünü dowam etdi:

– Oglum, aýdýanyň dogry. Şol ýelek gatyrak hereket etsem, böwrege sanjar durar. Böwrek çišer, gan ýygnar. 12 ýıldan soñ, ol ýarylar, meniň agzymdan gan geler, şol hem meniň gutardygymdyr – diýdi.

Ömrüniň ahyrky günlerinde ýagdaýy ýaramazlaşanda, şeýle diýipdi:

– "Bir böwregi operasiýa edip aýyrýarlar" diýýärler. Ol maňa gerek däl. On iki synam sag indimmi, on iki synam sag bolup-da giderin. Bizi dünýä inderen Alladyr, almaly wagtynam özi bilyändir.

Ýkylandan 12 ýyl geçenden soñ, dädem öz aýdyşy ýaly bolup aradan çykdy.

Pyhy tebibiň Nepes, Arazmämmet, Mämmet, Enetäç, Amanbibi diýen perzentleri bolupdyr. Olardan Nepes ýogalyp, galanlary ýaşap ýörler.

Geldimyrat HOJAMYRADOW.

"Balkan" gazeti, 1996 ý.

Taryhy şahslar